

VERKIEZINGSPROGRAMMA 2018-2022

DE FRYSKE MARREN

GROENLINKS

Natuurlijk Duurzaam, Open en Sociaal

Inleiding

GroenLinks zet zich in voor een sterk lokaal, groen en sociaal beleid. In ons verkiezingsprogramma leest u waar wij voor staan en wat wij willen bereiken in de gemeente De Fryske Marren. Voor bewoners, met bewoners. Gericht op een duurzame, mooie toekomst voor iedereen.

In **Groen en Duurzaam** leest u onze kijk op milieu, landbouw, natuur, landschap, mobiliteit en energie. En op een nieuwe, circulaire economie.

In **Open en Actief** leest u dat wij voor bewoners een actieve rol zien in het maken, bepalen en uitvoeren van het gemeentelijk beleid. Samen werken aan een open en leefbare gemeente.

In **Sociaal en samen** staan onze plannen voor werk en inkomen, zorg en welzijn, jeugd en onderwijs. Iedereen telt mee, iedereen doet mee en maatwerk is de basis.

Ten slotte leest u in **Haalbaar en betaalbaar** dat GroenLinks kiest voor een efficiënte en betaalbare gemeentelijk organisatie en voor duurzaam investeren in kleinschalige voorzieningen, geworteld in de lokale gemeenschap.

Inhoudsopgave

1. Groen en Duurzaam	4
Kwaliteit van de gebouwde omgeving	4
Duurzame mobiliteit	5
Duurzaam Ondernemen	5
Een waarden-vol landelijk gebied	6
2. Open en actief	8
Vooraf meebeslissen in plaats van achteraf meepraten	8
Right to challenge	8
Voorzieningen van onderop	9
Sport en Cultuur	9
3. Sociaal en SAMen	10
Jeugdbeleid	10
Onderwijs	11
Werk, inkomen en uitkering	12
Zorg	13
4. Haalbaar en betaalbaar	14
De gemeentelijke organisatie	14
Heffingen	14
Investeren	14
Betaalbaar wonen	15

In het kort

GroenLinks zet in op de **kwaliteiten van een plattelandsgemeente**, met één stad, drie grote kernen en 47 dorpen. **Bewust van haar schoonheid** en met **volop mogelijkheden voor een duurzame toekomst**. Gunstige omstandigheden voor gezondheid vragen om een goede leefomgeving en een gezond milieu.

Om de klimaatverandering tegen te gaan is **vermindering van broeikasgassen** noodzakelijk. De gemeente kan daar veel zelf aan doen. Fors besparen op energie is noodzakelijk, naast het duurzaam opwekken van energie. GroenLinks wil **kleinschalige energie-initiatieven**, gedragen door een dorp of een wijk, daarom stimuleren. Daarnaast geeft GroenLinks natuurlijk voorrang aan **schoon vervoer**. Ook moet de gemeente maatregelen nemen om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen, zoals zorgen voor meer groen en water om heftiger buien op te vangen en hittestress tegen te gaan.

GroenLinks hecht aan **duurzaam ondernemen** om zo bij te dragen aan de overgang naar een **circulaire economie**. En aan een **duurzame en kwalitatief hoogwaardige landbouwsector**, waar biologisch en duurzaam naast elkaar bestaan. Met meer **lokale afzetmarkten** en waar nodig schaalvergroting op maat.

Boeren, burgers en recreanten, dieren en planten maken allemaal gebruik van lucht, land en water in ons landelijk gebied. GroenLinks komt daarbij ook op voor **'zachtere' waarden**, zoals weidsheid, rust, biodiversiteit en cultuurhistorie, omdat ze ons leven verrijken en wij vanzelfsprekend ook de generaties na ons schoon water en een rijke natuur gunnen. Het landschap is van iedereen en is deel van ons erfgoed. Ook dat verdient aandacht. Wij kiezen daarom voor een economische ontwikkeling die **landschap en natuur ontziet en versterkt**.

GroenLinks streeft naar een **nieuwe overheid**, die past bij het fijnmazige netwerk van dorps- en wijkbelangen, van sport- en cultuurverenigingen. Bewoners worden actief betrokken bij zaken die hun leefgemeenschap aangaan. Zij hebben het **'right to challenge'** en kunnen initiatief nemen om zelf publieke diensten uit te voeren, met de daarbij behorende middelen en verantwoordelijkheid.

Een sociale en open gemeente is gebaat bij een **bruisende culturele sector en gezonde sportverenigingen**. GroenLinks wil daarin blijvend investeren.

GroenLinks kiest voor een gemeente waarin we **eerlijk delen**. Iedereen krijgt in De Fryske Marren een **eerlijke kans op goed werk**, een fatsoenlijk loon, goede zorg en het beste onderwijs. Ieder kind verdient een goede start in een gezonde omgeving. **Met onderwijs dat talenten ontwikkelt**.

GroenLinks **wil dat iedereen meedoet**. Via betaald werk, school, mantelzorg of vrijwilligerswerk. De gemeente moet ondersteunen en begeleiden als dit niet lukt. Met minder regels en meer vertrouwen!

GroenLinks gaat voor besluiten **gericht op de lange termijn**, voor een financieel gezonde toekomst. Alle investeringen moeten gericht zijn op een duurzame samenleving.

1. Groen en Duurzaam

GroenLinks zet in op de kwaliteiten van een plattelandsgemeente, met één stad, drie grote kernen en 47 dorpen, bewust van haar schoonheid en met volop mogelijkheden voor een duurzame toekomst.

GroenLinks wil een duurzaam en gezond milieu in de gemeente De Fryske Marren. Bij het milieu gaat het over de omgeving waarin wij leven. De lucht die we inademen, de grond waarop we wonen, werken en recreëren, het water en het geluid. Al deze factoren zijn van invloed op het welzijn en de gezondheid van mens, dier en plant. Gunstige omstandigheden voor gezondheid vragen om een goede leefomgeving en een gezond milieu. Een circulaire economie waarin geen afval en vervuiling meer zijn draagt daaraan bij.

Kwaliteit van de gebouwde omgeving

Duurzaamheid is niet meer alleen voor wie het kan betalen. Het is gemeengoed geworden en moet daarom voor iedereen bereikbaar zijn. GroenLinks wil dat De Fryske Marren een wezenlijke bijdrage levert aan de *vermindering van broeikasgassen*. Volgens het bouwbesluit moeten overheidsgebouwen vanaf 2019 bijna energieneutraal gebouwd worden en nieuwbouwwoningen vanaf 2021. GroenLinks streeft nu al naar energieneutraliteit, en geeft daarbij prioriteit aan (huur)woningen en bedrijfsgebouwen. Daarom horen bij een bouwvergunning: goede isolatie, goede ventilatie, zonnepanelen, geen gasleiding en zo mogelijk gebruik maken van aardwarmte.

GroenLinks wil *kleinschalige initiatieven*, gedragen door een dorp of een wijk, op het gebied van energieproductie stimuleren. In de mix van schone energiesystemen zijn windmolens en zonnepanelen nodig. Plaatsing van windmolens moet behoedzaam gebeuren. Op plekken waar het landschap al ruimte heeft moeten maken voor gebouwen en wegen is ruimte voor windenergie.

De klimaatverandering maakt het weer heftiger. Het wordt heter en natter. In de dorpen en steden zijn *meer groen en water* nodig om hittestress tegen te gaan en regenwater op te vangen. GroenLinks wil dat de gemeente stimuleert dat daken worden afgekoppeld van het riool en dat het verhard van tuinen wordt tegengegaan, o.a. door voorlichting. GroenLinks wil regenwater scheiden van afvalwater en de overstort van het vuilwaterriool naar het oppervlaktewater beëindigen.

Bij de gemeentelijke uitvoering van de Omgevingswet moeten *alle mogelijkheden worden benut* om de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren. Onze leefomgeving moet schoon, groen en duurzaam zijn.

Actiepunten:

- GroenLinks streeft naar een volledige energie-neutrale gemeente in 2030.
- GroenLinks wil kleinschalige, collectieve, duurzame energie-initiatieven stimuleren. Duurzaamheidsinitiatieven mogen niet stuk lopen op bureaucratie.
- GroenLinks wil windmolens behoedzaam plaatsen met respect voor de omgeving, in het bijzonder Natura 2000-gebieden.
- GroenLinks stimuleert de verduurzaming van huurwoningen met inzet van zoveel mogelijk bouw- en installatiebedrijven uit de regio.
- Bouwvergunningen worden alleen afgegeven wanneer er energieneutraal wordt gebouwd.
- GroenLinks wil dat regenwater wordt gescheiden van afvalwater en dat de overstort van het vuilwaterriool naar het oppervlaktewater verdwijnt.

Duurzame mobiliteit

GroenLinks geeft *voorrang aan schoon vervoer*. Het rijden op fossiele brandstof heeft zijn langste tijd gehad. Elektrisch rijden neemt de komende jaren een grote vlucht. Daarom moeten er veel meer laadpunten komen. Ook in de openbare ruimte, zoals bij parkeer- en carpoolplaatsen, wil GroenLinks meer mogelijkheden om accu's op te laden.

Ook de (elektrische) fiets wordt belangrijker, zowel voor woon-werkverkeer als voor recreatie. De fietser verdient *meer ruimte en veilige routes*. Daarom wil GroenLinks een ambitieus fietspadenplan in samenwerking met de Fietzersbond uitwerken voor woon-school-werkverkeer en recreatie. Met o.a. een sluitend netwerk van hoofdfietspaden, voorrang voor fietsers op rotondes in de bebouwde kom en 'doorfietspaden' in het buitengebied.

Actiepunten:

- GroenLinks wil versneld laadplekken voor elektrische auto's en fietsen aanleggen.
- GroenLinks wil werken aan een ambitieus fietspadenplan in samenwerking met de Fietzersbond.
- GroenLinks streeft naar de aanleg van meer wandelpaden, deels ook in combinatie met fietspaden (gravel).

Duurzaam Ondernemen

GroenLinks wil duurzaam ondernemen stimuleren. De gemeente moet bijdragen aan de overgang naar een *circulaire economie* door haar inkoopbeleid hierop in te richten en bedrijven te helpen de omslag te maken. Onze economie gaat de komende tijd over van 'fossiel' naar steeds meer biomassa als grondstof. Daarom wil GroenLinks dat de gemeente biobased-bedrijven de ruimte biedt en ze bij elkaar brengt op geselecteerde bedrijventerreinen, zodat 'afval' uit het ene bedrijf grondstof kan zijn voor een naastliggend bedrijf. De gemeente moet helpen de benodigde fysieke infrastructuur te realiseren.

GroenLinks is voorstander van een *duurzame en kwalitatief hoogwaardige landbouwsector*. De landbouw moet drastisch verduurzamen in een veel hoger tempo dan nu gebeurt. Dit is nodig voor de vermindering van de uitstoot, herstel van de weidevogelstand, kwaliteit van het landschap, vermindering van de transportkilometers en de gezondheid van de omwonenden.

GroenLinks hecht daarbij aan *schaalvergroting op maat*. Als een agrarisch bedrijf wil uitbreiden moet daar voldoende maatschappelijk draagvlak voor zijn. Voorwaarden voor schaalvergroting zijn in ieder geval grondgebondenheid, bouwen volgens de Nije Pleats-methode (waarbij inpassing in het landschap een voorwaarde is) en plaatsing van zonnepanelen. Bij de beoordeling van uitbreidingsplannen in de veehouderij moeten de risico's voor de volksgezondheid goed meegewogen worden.

GroenLinks zet zich in voor meer *biologische landbouw* en *verduurzaming van de gangbare landbouw*, o.a. door gemengde bedrijven meer ruimte te geven. Daarmee kan de mestkringloop worden gesloten en meer lokaal veevoer worden gebruikt. GroenLinks is ook voor verdere verbreding van de activiteiten op het boerenbedrijf. Leegkomende, karakteristieke boerderijen kunnen behouden blijven door andere vormen van bedrijvigheid toe te staan. Verbreding van economische activiteiten op het platteland is belangrijk voor de vitaliteit van ons landelijk gebied. Duurzame energieopwekking, het opwerken van organische stoffen tot hoogwaardige producten en kleinschalige recreatie zijn kansen voor onze agrariërs.

GroenLinks wil stimuleren dat, eventueel in coöperatief verband, agrariërs hun streekgebonden *producten lokaal kunnen afzetten*. Mensen willen meer betalen voor producten waarvan ze de afkomst kennen. Dat levert een eerlijkere prijs voor boeren en meerwaarde voor de klanten.

Zichtbaarheid van het productieproces zal ook de biologische productiewijze stimuleren.

Recreatie en toerisme zijn belangrijke dragers van de economische ontwikkeling van onze gemeente. GroenLinks wil werkgelegenheid in deze sector verbinden met *duurzame innovatie*, met oog voor bescherming en behoud van de natuur.

Actiepunten:

- GroenLinks zet zich in voor meer biologische bedrijven in onze gemeente.
- GroenLinks wil agrariërs die willen experimenteren met vormen van duurzame landbouw stimuleren en de ruimte hiervoor geven.
- GroenLinks wil schaalvergroting in de landbouw alleen mogelijk maken volgens de Nije Pleats-methode. Bij uitbreiding van stallen moeten er zonnepanelen geplaatst worden.
- GroenLinks wil dat bij uitbreidingsplannen in de landbouw meer nadrukkelijk de risico's voor de volksgezondheid worden meegewogen.
- GroenLinks wil geen 'megastallen'. Niet voor koeien, maar ook niet voor varkens, vleeskalveren en pluimvee. De bouw van deze stallen zullen we ontmoedigen.
- GroenLinks wil lichtvervuiling nog meer terugdringen.
- GroenLinks wil andere vormen van bedrijvigheid toestaan in leegstaande karakteristieke boerderijen.

Een waarden-vol landelijk gebied

Het landelijk gebied van onze gemeente kent veel waarden en belangen. Boeren, burgers en recreanten, dieren en planten maken allemaal gebruik van lucht, land en water. Ook 'zachtere' waarden, zoals weidsheid, rust, biodiversiteit en cultuurhistorie zijn er volop aanwezig. GroenLinks wil opkomen voor deze 'zachte' waarden, omdat ze ons leven verrijken en wij vanzelfsprekend ook de generaties na ons schoon water en een rijke natuur gunnen.

Wij kiezen daarom voor een *economische ontwikkeling die landschap en natuur ontziet en versterkt*. Hierdoor ontstaat ecologische meerwaarde en krijgen recreatie en toerisme een stimulerende impuls. GroenLinks wil dat het ecologisch bermbeheer waar mogelijk wordt uitgebreid. Dit maakt dat zich meer bloemen kunnen ontwikkelen, waardoor er meer bijenlinten kunnen ontstaan. GroenLinks wil ook dat uitbreiding van bedrijventerreinen en nieuwe woningen plaats vindt binnen de bestaande bebouwde gebieden (rode contouren).

Het landschap is van iedereen. Ons erfgoed geeft besef van het verleden en is voor GroenLinks van belang. Er is aandacht nodig voor *behoud van historisch relevante informatie*. Historische paden en lanen moeten, waar dat passend is, beplant worden met soorten die er thuis horen. GroenLinks wil meer bomen en struiken in de open ruimte bij bedrijventerreinen en rond dorpen. De begroeiing vormt dan de overgang van het groene platteland naar de bebouwing.

Natuur heeft een intrinsieke waarde. Uitbreiding en versterking van de natuurwaarden dragen bij aan de biodiversiteit. GroenLinks maakt zich sterk voor de weidevogelstand. In eerste instantie zijn provincie en waterschap verantwoordelijk voor goed water(peil-)beheer en de inrichting van de weidevogellandschappen, maar ook de gemeente heeft daarin een rol. GroenLinks wil dat de gemeente het natuurvriendelijk beheer van grasland stimuleert en meewerkt aan verhoging van de peilen in het buitengebied, in het bijzonder in veengebieden. Bij ontwikkelingen rondom natuurrijke gebieden wil GroenLinks dat het groene karakter wordt versterkt.

De winning van gas is uit de tijd. GroenLinks wil dat de bodem in onze gemeente met rust gelaten wordt. We willen boringen voor gas of zout niet toestaan en de mogelijk te vinden velden niet

exploiteren. Verder staan wij natuurlijk niet toe dat afvalstoffen in de bodem gedumpt worden.

De Fryske Marren is een agrarische omgeving met veel kleine dorpen. De infrastructuur bestaat daarom ook uit *veel smalle wegen*. Het vervoer van mens, dier en goederen gaat over al deze smalle wegen. De landbouwmachines zijn gegroeid en het landbouwverkeer zorgt op de smalle wegen voor gevaarlijke situaties. De gemeente moet hier aandacht voor hebben. GroenLinks wil dat loonbedrijven, politie en gemeente met elkaar gaan overleggen op welke manier het verkeer op de plattelandswegen veiliger kan, met als resultaat bindende afspraken.

Actiepunten:

- GroenLinks streeft naar sterke natuurgebieden waarin voldoende leefruimte is voor flora en fauna. Deze zijn nodig om onze gemeente mooi en leefbaar te houden en om in te spelen op klimaatverandering.
- GroenLinks wil geen verdere aantasting van natuurgebieden, zeker niet Natura 2000-gebieden- door de aanleg van recreatiegebieden! Ho=ho!
- GroenLinks ondersteunt het project 'Kening fan 'e Greide' van harte. Meer kennis verspreiden over de gevolgen van ons landbouwsysteem is hard nodig.
- GroenLinks wil langs wegen, fiets- en wandelpaden en op dijken verantwoord ecologisch bermenbeheer, eventueel met nog meer inschakeling van hobbyboeren. Waar mogelijk worden bermen ingezaaid met kruidenrijk gras en bijvriendelijk bloemenmengsel. Dit geeft de mogelijkheid tot bijenlinten, zodat alle kernen in De Fryske Marren op deze manier met elkaar verbonden zijn.
- GroenLinks wil dat historische paden en lanen worden behouden en, waar passend, beplant worden met soorten die er thuis horen.
- GroenLinks wil dat in de open ruimte bij bedrijventerreinen en rond dorpen meer bomen en struiken worden geplant.
- GroenLinks wil het beleid op het openbaar groen herzien.
- GroenLinks wil bindende afspraken voor het landbouwverkeer op de plattelandswegen.
- GroenLinks wil dat de gemeente meewerkt aan het verhogen van het waterpeil in het bijzonder in veengebieden.
- GroenLinks wil geen nieuwe bedrijventerreinen in het buitengebied. Eerst oude terreinen opnieuw inrichten.
- GroenLinks is voor bescherming van de flora en fauna in en om het IJsselmeer.

2. Open en actief

Vooraf meebeslissen in plaats van achteraf meepraten

GroenLinks streeft naar een nieuwe overheid, die past bij het fijnmazige netwerk van dorps- en wijkbelangen, van sport- en cultuurverenigingen. Niet voor niets heeft de Friese dorpentop een manifest opgeleverd waarin gepleit wordt voor het sluiten van burgerakkoorden. (Naar een open overheid, mei 2017)

GroenLinks vindt dat we onze *bewoners van tevoren moeten betrekken* bij zaken die hun leefgemeenschap aangaan. Nog is het vaak de gewoonte dat ambtenaren een kant-en-klaar stuk ter bespreking voorleggen aan de raad. Inwoners kunnen dan pas inspreken tijdens een commissievergadering. Dat kan niet meer, vindt GroenLinks. Burgers, raad en ambtenaren moeten vanaf het begin samenwerken. De huidige werkwijze van commissies en raad moet op de schop, bijvoorbeeld door 'rûntepetears De Fryske Marren' in te stellen. Daarbij doen inwoners en organisaties volledig met raadsleden mee in alle fases van informeren, opinievorming, adviseren en besluitvorming. Onze inwoners weten als beste wat goed is voor hun eigen leefomgeving. Geef hun waar dat kan ruimte. Voor initiatieven, voor uitvoering, voor ideeën. Zoek de ruimte binnen de regels. Voorwaarden zijn: draagvlak, participatie en (financiële) haalbaarheid. Niet de regels zijn leidend, maar de mogelijkheden. Bijvoorbeeld met Burgertops (ook per onderwerp), burgerraden en burgerakkoorden. Je legt vast wie wat wanneer doet en als raad, als overheid laat je het dan los.

Actiepunten:

- GroenLinks wil een actieve houding van de gemeente richting zeggenschap en zelfbeheer van groen door bewoners.- GroenLinks wil dat de gemeente de werkwijze met 'Rûntepetears' gaat uitproberen.

Right to challenge

Letterlijk, het recht om uit te dagen. Bewoners kunnen *zelf het initiatief nemen* om een publieke dienst uit te voeren, als zij vinden dat het beter of anders moet. Bewoners krijgen ook de middelen en verantwoordelijkheid. Zo nemen bewoners taken over die tot nu toe de lokale overheid vaak uitvoert. Voorbeelden:

- uitvoeren groenonderhoud in de buurt onder leiding van bewoners
- bewoners krijgen meer mogelijkheden om (deels) Wmo-taken uit te voeren
- woonprojecten, bijvoorbeeld combineren zorg-wonen; eigen wooncorporatie, seniorenwoningen, etc.

“Dorpen, wijken, kernen nemen het initiatief, lopen voorop en zijn zelf mede-uitvoerder. Leefbaarheid is het belangrijkste item. Burgers voelen zich betrokken en gehoord en kunnen direct over belangrijke zaken in het dorp meepraten en meebeslissen. Burgerinitiatieven zullen zo op gang komen en zorgen voor een sneeuwbaaleffect.” (Citaat manifest)

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat de gemeente de bewoners actief wijst op de mogelijkheid de gemeente uit te dagen (<i>Right to challenge</i>) op diverse beleidsterreinen (naast groenbeheer ook zorg, mobiliteit, brugbediening, onderhoud publieke ruimte, etc.)

Voorzieningen van onderop

Dorpshuizen, MFC's en wijkgebouwen zijn belangrijk voor bewoners. Ze bieden een plek om samen te komen en actief te zijn en zorgen daarmee voor sociale samenhang, actieve betrokkenheid van bewoners bij activiteiten en mogelijkheden voor nieuw, ook duurzaam initiatief. Ook kan de gemeente er gebruik van maken om diensten dichtbij de bewoners te brengen. GroenLinks vindt dat de gemeente medeverantwoordelijk is voor deze basisvoorzieningen in dorp en wijk.

Vrijwillige besturen en dorpsbelangen verdienen voldoende steun van de gemeente in de vorm van deskundigheid en middelen om hun functie fatsoenlijk uit te oefenen. Zij zorgen voor lokaal gedragen visies en adequate plannen voor eigen wijk of dorp. GroenLinks vindt dat de gemeente voldoende budget beschikbaar moet stellen zodat de wijken of dorpen hun plannen ook onder eigen regie kunnen (laten) uitvoeren.

Actiepunten:

- GroenLinks vindt dat er voldoende budget moet zijn voor initiatieven en uitvoering van dorps- en wijkplannen en clusteragenda's.
- GroenLinks wil dat dorps-en wijkvisies worden gebruikt als uitgangspunt voor beleidsvorming van onderop.

Sport en Cultuur

Een sociale en open gemeente is gebaat bij een bruisende culturele sector. Kunst en cultuur verrijken ons leven en geven glans aan het bestaan. Een bloeiend kunst- en cultuurklimaat is daarvoor nodig met veel aandacht voor cultuuronderwijs. GroenLinks wil creativiteit stimuleren en juicht nieuw initiatief dat lokaal ontstaat toe.

Musea, bibliotheken en culturele vorming zijn onmisbare basisvoorzieningen, die blijvende steun vanuit de gemeente verdienen. GroenLinks pleit voor diversiteit en bereikbaarheid van kunst en cultuur in dorpen en wijken. De inzet van vrijwilligers wordt door GroenLinks gewaardeerd en amateurkunst wordt gesteund. Dat is de 'culturele kurk waarop veel dorpen en wijken drijven'.

Sport en bewegen brengt jong en oud samen en helpt ons gezond te blijven. Levende verenigingen met goede voorzieningen voor sport en recreatie zijn daarvoor onmisbaar. GroenLinks wil sport en bewegen dan ook blijvend ondersteunen en stimuleren waar dat kan. Denk bijvoorbeeld aan beweegprogramma's voor jong en oud. De gemeente blijft verantwoordelijk voor goede sportaccommodaties (ook zwembaden) en speeltuinen. Waar dat kan wil GroenLinks samenwerking tussen sportverenigingen stimuleren om zo goed mogelijk gebruik te maken van de accommodaties.

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat amateurkunst door de gemeente blijvend gestimuleerd wordt, o.a. door bij te dragen aan amateurfestivals met combinaties van muziek, toneel, dans en beeldende kunst.
- GroenLinks wil culturele evenementen in openlucht en landschap ook na Culturele Hoofdstad 2018 stimuleren en faciliteren.
- GroenLinks wil het bibliotheekwerk en innovatie op dit vlak blijvend ondersteunen.
- GroenLinks wil de deelname van alle kinderen aan cultuur en sport bevorderen door samenwerking van de gemeente met landelijke en provinciale cultuur- en sportfondsen.
- GroenLinks wil een solidair minimumbeleid: gezinnen met een minimuminkomen moeten kunnen blijven meedoen aan sport en cultuur.

3. Sociaal en Samen

GroenLinks kiest voor een gemeente waarin we eerlijk delen. Iedereen krijgt in De Fryske Marren een eerlijke kans op goed werk, een fatsoenlijk loon, goede zorg en het beste onderwijs. Ieder kind verdient een goede start in een gezonde omgeving. Met onderwijs dat talenten ontwikkelt. Hierbij gaat GroenLinks uit van menswaarden. Menswaarden zijn aandacht, tijd, vertrouwen en kwaliteit.

GroenLinks wil dat iedereen meedoet. Via betaald werk, school, mantelzorg of vrijwilligerswerk. De gemeente moet ondersteunen en begeleiden als dit niet lukt. Met minder regels en meer vertrouwen! Met zorg voor elkaar zodat mensen lang thuis kunnen blijven wonen in hun eigen, vertrouwde omgeving. Zorg gaat verder dan alleen het beter maken van de patiënt. *GroenLinks wil een integrale aanpak tussen werk, inkomen, wonen, gezondheid en jeugdzorg.* Waarin professionals goed samenwerken met mantelzorgers en vrijwilligers.

Jeugdbeleid

In De Fryske Marren doen kinderen en jongeren ertoe. Zij zijn de toekomst van onze gemeente. Wij nemen hun wensen serieus. GroenLinks wil *kinderen en jongeren actief betrekken* bij alles wat er voor hen geregeld en georganiseerd wordt. Niet praten over, maar met de jongeren.

Wie je ouders zijn en waar zij vandaan komen mag niet bepalen hoe ver een kind kan komen. *Kinderen moeten groots kunnen dromen en geholpen worden die dromen waar te maken.* De gemeente is verantwoordelijk voor alle vormen van jeugdhulp, kindbeschermingsmaatregelen en jeugdreclassering. Als jongeren door schulden in de problemen komen dan kan de gemeente helpen door het instellen van een 'jongerenkrediet', waarbij de gemeente de schuld overneemt en een afbetalingsregeling treft met de jongeren.

De gemeente kan ouders helpen met *goede informatie en preventief aanbod*. Als er opgroei-problemen zijn moeten jeugdhulpverleners snel in kunnen springen om erger te voorkomen. Waar nodig zorgt de gemeente voor een integrale (gezins)aanpak. *Wachlijsten zijn onacceptabel.* Jongeren zijn de toekomst, dus is het van belang dat zij niet vroegtijdig afhaken of thuis komen te zitten.

Waar overlast wordt veroorzaakt (lawaai, vernielingen en geweld) helpt de gemeente om *blijvende oplossingen* te zoeken: door te praten, ruimte te bieden en grenzen te stellen, afspraken te maken, toezicht te organiseren, zo nodig alternatieve activiteiten organiseren en door te straffen bij misdrijvingen. Met jongerenbuurtbemiddeling krijgen jongeren daarin zelf een actieve rol.

De complexiteit van de inkoop en de schaal van sommige aanbieders maakt *provinciale samenwerking* nodig. Veel taken worden daarom gedelegeerd aan Sociaal Domein Fryslân. GroenLinks ziet de voordelen van samenwerking. Goede preventie begint bij goede samenwerking en bij vroegtijdige signalering van problemen op buurt- en wijkniveau. De gemeente moet regie houden op een doorgaande zorglijn, gericht op de gezinsomgeving. Ook is het nodig om er alert op te blijven dat gezamenlijke keuzes ook lokaal passen en de democratische controle gewaarborgd is.

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat de gemeente structureel met jongeren in overleg gaat over de zaken die hen aangaan, zoals jeugdzorg, jongerenwerk, openbare ruimte en voorkomen van overlast.
- GroenLinks vindt dat we kritisch moeten blijven op taken die zijn gedelegeerd naar Sociaal Domein Fryslân.
- GroenLinks wil dat de gemeente wachtlijsten in de (jeugd-)zorg laat verdwijnen.

Onderwijs

Goed onderwijs kan alleen in *goede schoolgebouwen*, het beste met groene schoolpleinen. Kinderen blijken beter te leren in een natuurlijke omgeving. En op een groen schoolplein kunnen vakken als biologie en aardrijkskunde in de praktijk worden gebracht. Lessen krijgen zo meer betekenis. GroenLinks ondersteunt dan ook een gezonde school en stimuleert dat leerlingen in een schooltuin kunnen leren en ontdekken.

Onderwijs moet, zeker op de basisschool, ook *dichtbij* zijn. GroenLinks wil kwalitatief goed onderwijs op het platteland behouden. Daarvoor moeten samenwerking en fusies van basisscholen en schoolbesturen worden bevorderd, soms over de randen van levensbeschouwing heen. Christelijk en Openbaar onderwijs zou elkaar moeten opzoeken.

GroenLinks wil *schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten actief blijven aanpakken*. De leerplicht-ambtenaar hoort bij de gemeentelijk zorg voor jongeren. Hij of zij is er niet primair om boetes uit te delen, maar om leerlingen verder te helpen. Daarom wordt bij schoolverzuim altijd onderzocht of er iets aan de hand is in de privésituatie of op school.

Elk kind krijgt het onderwijs dat het beste bij zijn of haar talenten en beperkingen past. Scholen zijn daarvoor verantwoordelijk. Maar sommige leerlingen hebben buiten de school zorg nodig, bijvoorbeeld van de jeugdhulpverlening. De gemeente maakt met het onderwijs hierover afspraken. GroenLinks streeft ernaar dat onderwijs en gemeente in samenhang *passend onderwijs en passende (gezins)ondersteuning bieden aan leerling, gezin en docenten*. Niet alle leerlingen zullen binnen het reguliere onderwijs kunnen worden opgevangen: voor hen blijft het speciaal onderwijs bestaan.

Speciale aandacht is nodig voor het voorkomen en aanpakken van *'thuiszitters'* – zeker na de invoering van het passend onderwijs. Zorggeld op scholen moet niet op de plank blijven liggen maar ingezet worden om leerlingen optimaal passende kansen te bieden.

Bedrijven staan te springen om *goede mbo-ers*. De gemeente kan helpen te zorgen voor een goede koppeling tussen onderwijs en werk. Door actief bedrijven en mbo-ers uit de gemeente bij elkaar te brengen. En bijvoorbeeld actief op zoek te gaan naar stageplekken. De gemeente als mediator tussen onderwijs en bedrijven.

Laaggeletterdheid is een groot maatschappelijk probleem. Ongeveer tweeënhalf miljoen Nederlanders kunnen niet goed genoeg lezen en schrijven. Ook in onze gemeente komt dat voor. GroenLinks wil dat (taal)achterstanden worden weggewerkt. Dat vergroot de sociale zelfredzaamheid en participatie, en maakt doorstroming naar vervolgonderwijs en arbeidsmarkt mogelijk.

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat alle scholen toegang hebben tot een moestuin, zodat leerlingen hier kunnen werken, leren en ontdekken.
- GroenLinks wil dat de gemeente er in het meerjarenplan ten aanzien van de huisvesting voor zorgt dat elke school een gezonde en groene school kan worden.
- GroenLinks wil samenwerking van verschillende basisscholen en schoolbesturen bevorderen.
- GroenLinks wil dat de gemeente bewaakt dat elke jongere op school zit of een leerwerktraject volgt. Geen enkele leerplichtige zit thuis!
- GroenLinks wil dat de gemeente samen met het onderwijs passende opvoed- en opgroeiondersteuning biedt aan zorgleerlingen, docenten en het gezin.
- GroenLinks wil het contact tussen bedrijven en mbo-scholen helpen versterken en bedrijven stimuleren om in stageplekken te voorzien.

- GroenLinks wil laaggeletterdheid tegenaan en ondersteuning bieden waar nodig. De gemeente zorgt bijvoorbeeld dat alle informatie is opgesteld in makkelijk te begrijpen Nederlands.

Werk, inkomen en uitkering

Het midden- en kleinbedrijf is belangrijk voor de lokale werkgelegenheid: het zorgt voor veel banen, een goede mix van wonen en werken en het draagt bij aan de leefbaarheid in dorpen en steden. GroenLinks vindt afstemming tussen gemeente en bedrijfsleven dan ook belangrijk. Bijvoorbeeld over de veiligheid van winkelgebieden, bevoorrading, winkeltijden, toegankelijkheid voor mindervaliden, voldoende parkeerplaatsen voor fietsen, de aanpak van criminaliteit en vergroening van winkelstraten.

GroenLinks wil daarbij graag duurzaamheid en innovatie stimuleren door het mogelijk te maken dat in leegstaande panden (tijdelijk) culturele pop-upwinkels, duurzame en innovatieve start-ups en sociale initiatieven terecht kunnen voor een geringe huurprijs. GroenLinks ondersteunt ook lokale markten, belangrijk voor de verkoop van betaalbare lokale producten.

Zelfstandigen die tijdelijk geen inkomsten genereren moeten gemakkelijk bij de gemeente terecht kunnen voor hulp. Vanzelfsprekend gebaseerd op een gedegen ondernemersplan en een goed toekomstperspectief. Dat geldt ook voor (jonge) boeren die overgaan naar duurzame landbouw.

De gemeente ondersteunt mensen bij het vinden van betaald werk of een andere maatschappelijke activiteit. GroenLinks vindt dat de gemeente in haar eigen personeelsbestand een goede afspiegeling moet zijn van de maatschappij. De gemeente laat zo zien dat zij verantwoordelijkheid neemt voor al haar inwoners en geeft een goed voorbeeld aan de bedrijven in de gemeente. Empatec is als uitvoerende instantie een belangrijke partner. Kennis en kunde van Empatec moeten daarom geborgd worden.

GroenLinks wil graag experimenteren met het basisinkomen. De gemeente is niet bevoegd dit in te voeren, maar kan wel experimenteren met bepaalde aspecten, bijvoorbeeld rond de situatie van mensen in de bijstand. GroenLinks wil de vrijheid van mensen in de bijstand vergroten en de sollicitatieplicht en daaraan gekoppelde verplichte trainingen afschaffen. Aspecten van het basisinkomen kunnen ook bijdragen aan het oplossen van schuldproblematiek, het verbeteren van de opstart van zzp-bedrijven, het anders omgaan met armen die ziek zijn of psychische klachten hebben. Het denken in de richting van een basisinkomen kan bijdragen aan een meer ontspannen samenleving. Daarom wil GroenLinks dat er een experiment rond het basisinkomen komt.

De ongelijkheid stijgt al decennia en de lasten voor de minima zijn de afgelopen jaren fors verder gestegen. Armoedebestrijding is het fundament van een goed en geslaagd sociaal beleid. Geldzorgen maken mensen ziek. Daarom moeten regelingen en toeslagen voor alle inkomens tot 120% van het minimuminkomen toegankelijk en ruimhartig zijn. GroenLinks kiest voor een actieve aanpak van de schuldenproblematiek via goede preventie, schuldsanering en nazorg. Samenwerking tussen instanties zoals gemeenten, corporaties en nutsbedrijven is daarbij essentieel. De gemeente moet daarvoor een stevige afdeling voor schuldhulpverlening met een eigen bureaucratievrij budget in huis hebben.

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat de gemeente proactief inzet op samenwerking met ondernemers.
- GroenLinks wil dat er een experiment komt met het basisinkomen.
- GroenLinks vindt dat de gemeente snel moet voldoen aan de Wet Banenafpraak en zelf een divers personeelsbestand moet hebben.

- GroenLinks wil dat mensen in de bijstand met goede persoonlijke begeleiding aan werk worden geholpen. De gemeente gaat experimenteren met een regelarme bijstand.
- GroenLinks wil één aanvraagformulier voor alle regelingen: een snel-loket.
- GroenLinks wil dat mensen met schulden altijd ondersteuning krijgen en dat de gemeente er volop aan meewerkt dat het ontstaan van schulden wordt voorkomen.

Zorg

Ouderen en mensen met een beperking die zorg nodig hebben verdienen de beste zorg. Liefst zo lang mogelijk thuis en onder eigen regie. Dat vraagt een goede samenwerking tussen professionele hulpverleners, thuiszorg, mantelzorgers en vrijwilligers. GroenLinks vindt dat de gemeente daarin met haar sociaal wijkteams een coördinerende rol moet spelen. Dicht bij de mensen, goed toegankelijk, zodat een persoonlijk gesprek en maatwerk het beste mogelijk zijn. En met mandaat en middelen voor deze teams. Door aanbestedingen en keuze voor de laagste inschrijving dreigt een verdere inhoudelijke verschraving van de zorg. Thuiszorg mag niet vervangen worden door schoonmakers: de signaalfunctie moet blijven. Het experiment Buurt & Zorg (Utrecht) laat zien dat betere zorg tegen lagere kosten mogelijk is door het anders te organiseren.

Voor wie het aanbod van bestaande instellingen onvoldoende aansluit, stellen we een integraal persoonsgebonden budget (IPGB) beschikbaar. Daarmee kunnen mensen zowel zorg, wonen als werk naar eigen inzicht regelen. Voor sommigen is een IPGB essentieel om zelfredzaam en zelfstandig te kunnen functioneren. De belanghebbende hoeft zich over de besteding van het IPGB achteraf niet te verantwoorden. Dit voorkomt veel bureaucratie én onnodige kosten.

Om (langer) thuis wonen van ouderen en zelfstandig wonen van mensen met een beperking mogelijk te maken moeten meer geschikte woonruimtes beschikbaar komen. De gemeente moet daar bij nieuwbouw- en herstructureringsprojecten actief aan werken. Denk aan nultredenwoningen, aanleunwoningen, kangoeroewoningen, beschermd wonen, begeleid wonen en woningtypen waarbij mantelzorgers in de buurt kunnen zijn en kunnen wonen, zoals (tijdelijke) Tiny Houses.

GroenLinks heeft grote waardering voor alle vrijwilligers en mantelzorgers in onze gemeente. Wij vinden dan ook dat zij minstens een keer per jaar in het zonnetje moeten worden gezet. Daarnaast willen wij speciale aandacht vragen voor kindermantelzorgers. Kinderen die voor hun zieke ouder zorgen verdienen extra ondersteuning.

Inburgering is een belangrijk onderwerp en zal dat ook de komende jaren nog blijven. Nieuwkomers moeten Nederlands spreken om deel te kunnen nemen aan sociale activiteiten. Vluchtelingen beginnen daarom direct bij aankomst in onze gemeente aan een taal cursus en indien mogelijk ook met (vrijwilligers-)werk. In goed overleg met de samenleving wordt draagvlak gecreëerd voor het bieden van goede woonruimte. De gemeente voert hier regie op, samen met vluchteling of statushouder. Jonge immigranten moeten hierbij extra aandacht krijgen. Zij zijn nog kwetsbaarder.

Actiepunten:

- GroenLinks wil dat de gemeente bij zorgvragen maatwerk biedt en uitgaat van de inwoner.
- GroenLinks wil dat ouderen en mensen met een beperking zolang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen.
- GroenLinks wil dat de thuiszorg niet verder wordt verschaald.
- GroenLinks wil dat mantelzorgers jaarlijks door de gemeente in het zonnetje worden gezet, waarbij de invulling van het mantelzorgcompliment maatwerk wordt.
- GroenLinks wil dat de gemeente een IPGB aanbiedt.
- GroenLinks vindt dat vluchtelingen en statushouders bij aankomst in de gemeente een taal cursus en (vrijwilligers-)werk aangeboden moeten krijgen.

4. Haalbaar en betaalbaar

GroenLinks gaat voor besluiten gericht op de lange termijn, voor een financieel gezonde toekomst. Alle investeringen moeten gericht zijn op een duurzame samenleving. Voor een sluitende begroting moeten keuzes worden gemaakt. GroenLinks wil investeren in het bereikbaar en betaalbaar houden van voorzieningen dichtbij de bewoners. Ook de exploitatie van deze voorzieningen vraagt om duurzame keuzes.

De gemeentelijke organisatie

De inrichting van de ambtelijke organisatie vereist voortdurend aandacht voor efficiënte en effectieve bedrijfsvoering. Hieraan wil GroenLinks een taakstelling koppelen. De opdracht is dan een productiviteitsstijging, gekoppeld aan verduurzaming. Voor burgers en bedrijven moeten doorlooptijd en kosten van gemeentelijke producten omlaag. Dat kan gemeten worden.

Er zijn veel mogelijkheden om aan deze opdracht te voldoen. We noemen er twee specifiek:

1. Beter samenwerking tussen gemeente, haar bewoners en maatschappelijk organisaties. Bewoners willen en kunnen best dingen zelf doen. De gemeente kan actief zaken overdragen aan bewoners, juist op die punten waar bewoners/wijken zelf om vragen. Bijvoorbeeld het overnemen van klein groen in beheer door bewoners, oftewel het 'Right to challenge' actief promoten.
2. Verduurzaming van het inkoopbeleid van de gemeente kan, zeker op langere termijn, ook tot kostenreductie leiden. GroenLinks wil dat de gemeente deze afweging bij alle inkopen expliciet maakt.

Actiepunten:

- GroenLinks wil een productiviteitstaakstelling voor de gemeentelijke organisatie en huisvesting.
- GroenLinks wil dat de gemeente haar inkoopbeleid maatschappelijk verantwoord en duurzaam uitvoert, o.a. door de gemeentelijke organisatie (o.a. gebouwen en vervoer) versneld energieneutraal te maken.

Heffingen

Afvalvermindering en betere scheiding moeten beloond worden. De gemeente werkt mee aan het project 'Ho net yn'e Kliko.' Dat past bij een gemeente met actieve bewoners.

Actiepunt:

- GroenLinks wil dat de gebruiker betaalt. En andersom dat de bespaarder wordt beloond.
- GroenLinks wil dat de leges verlaagd worden.
- GroenLinks wil de OZB koppelen aan het energielabel (voor bewoners en bedrijven).
- GroenLinks wil dat bedrijven die vervuild water lozen, een hogere saneringsheffing betalen.
- GroenLinks wil dat de gemeente bewonersinitiatieven rond 'Ho! Net yn'e Kliko' verder actief ondersteunt.

Investeren

Investeren in wijk- en dorpsvoorzieningen loont. Het bevordert duurzaamheid en gemeenschapszin, het gevoel dat we samen verantwoordelijk zijn voor elkaar en voor de omgeving. Dat moet bijvoorbeeld tot uiting komen bij de bibliotheken en zwembaden. En bij het bereikbaar houden van stortplaatsen en milieustraten. Dat voorkomt milieuschade.

Grootschalige projecten worden vaak royaal gesubsidieerd vanuit Rijk of Provincie. We vergeten dan gemakkelijk dat deze ook een even grote bijdrage van de gemeente vragen. Kortom: klein is ook hier het nieuwe groot. Wij investeren liever in kleinschalige en nabije projecten dan in megaprojecten die weliswaar subsidie opleveren maar ook gemeentelijk grote kosten met zich meebrengen.

Investeren in energieneutraliteit moet overal.

De grote opgave voor de komende decennia wordt om 'van het gas af te komen'. In de omschakeling naar gasloos en energieneutraal moet de gemeente het voorbeeld geven en een voortrekkersrol vervullen. Ook dit vergt investeringen.

Mobiele en digitale communicatie speelt een steeds grotere rol in ons leven en werken. Ook de gemeente zet fors in op digitale communicatie. Snelle internetcommunicatie en goede mobiele bereikbaarheid zijn van groot belang. Dat kan door glasvezel, maar mogelijk biedt nieuwe technologie wel een betere en goedkopere oplossing. Daarnaast moet de mogelijkheid altijd blijven bestaan om via papier en telefoon informatie te kunnen krijgen over de gemeente en gemeentelijke regelingen.

Actiepunten:

- GroenLinks wil energieneutraliteit in de hele gemeente krachtig doorzetten door te investeren in energieproductie en energiebesparing in alle gemeentelijke gebouwen en middelen (plaatsen van warmtepompen en panelen, led verlichting en elektrisch vervoer.).
- GroenLinks wil actief beleid van de gemeente om bewoners, corporaties en bedrijven te stimuleren 'van het gas af' te gaan.
- GroenLinks wil geen kostbare projecten die als enige reden hebben: we kunnen er subsidie voor krijgen.
- GroenLinks vindt dat de gemeente moet stimuleren dat er een goede en dekkende infrastructuur voor mobiele en digitale communicatie is.

Betaalbaar wonen

Onze gemeente is officieel nog geen krimp- of anticiperregio. Toch hebben we er in sommige dorpen mee te maken. Er tegen vechten heeft geen zin. Er op anticiperen is noodzakelijk. GroenLinks wil dat de gemeente er voor zorgt dat sociale huurwoningen altijd in voldoende mate aanwezig blijven, ook in de dorpen. Daarnaast zou de gemeente actief beleid moeten voeren op betaalbare starterswoningen, óók in de dorpen. Hierbij moet altijd eerst gekeken worden naar inbreiding in plaats van uitbreiding. Waarbij rekening wordt gehouden met starters, doorstromers en senioren.

Actiepunt:

- Met woningbouwcorporaties bindende afspraken maken voor behoud van voldoende huurwoningen.
- De gemeente moet beleid ontwikkelen op betaalbare starterwoningen in de dorpen.